Sultens spekulanter

- En undersøgelse af DanWatch – september 2011

Resume

1. De største banker i Danmark bidrager til fødevarespekulation ved at tilbyde kunder at investere i værdipapirer kaldet futures og strukturerede obligationer, der baserer sig på fødevarepriser.
2. De tre største banker – Danske Bank, Nordea og Jyske Bank – tilbyder investeringer i strukturerede obligationer, der baserer sig på fødevarepriser. Nordea og Jyske Bank tilbyder også investeringer i futures.
3. Af andre aktører i den danske finanssektor tilbyder Saxo Bank investeringer i fødevare-futures, og Garanti Invest er arrangør af en struktureret obligation, der baserer sig på fødevarepriser, og som udbydes af en række lokale pengeinstitutter.
4. I Danmark er 1,4 milliarder kroner investeret i strukturerede obligationer, som baserer sig på fødevarepriser. Private husholdninger står for størsteparten, ca. 70 procent, af disse investeringer, svarende til 1 milliard kroner.
5. Ifølge Verdensbanken og FN er fødevarespekulation med til at øge prisstigningerne på basale fødevarer såsom hvede og majs. Fødevarespekulation kan også være med til at øge prisfald.
6. Under fødevarekrisen i 2008 nåede priserne på basale fødevarer et uset højt niveau. Det samme gjorde omfanget af spekulation i fødevarepriser. Efter krisen faldt fødevarepriserne drastisk, men er i 2011 igen nået på niveau med topniveauet i 2008.
7. Under fødevarekrisen i 2008 blev 100 mio. mennesker skubbet ud i ekstrem fattigdom og sult. På grund af de aktuelle prisstigninger er 44 mio. mennesker indtil videre skubbet i ekstrem fattigdom.
8. De tre største danske banker profilerer sig på et højt socialt ansvar. Alle tre har tilsluttet sig de FN-støttede principper for ansvarlige investeringer. Danske Bank og Nordea har tilsluttet sig FN's Global Compact, som siger, at virksomheder bør støtte og respektere beskyttelsen af internationalt erklærede menneskerettigheder og sikre, at de ikke medvirker til krænkelser af disse.
9. Ifølge FN's Verdenserklæring om Menneskerettighederne og FN's konvention om økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder har alle mennesker ret til mad.
10. Danske Bank, Nordea og Jyske Bank inkluderer ikke fødevarespekulation i deres politikker for samfundsansvar og informerer ikke kunder om, at spekulation i sig selv kan medføre prisstigninger og -fald på fødevarer.

Dokumentets indhold

1. Baggrund: Spekulation i fødevarer og retten til mad
- a. Hvordan kan man spekulere i fødevarer?
- b. Hvordan er spekulation med til at skabe prisstigninger på fødevarer?
- c. Hvor meget bliver der spekuleret i fødevarer?
- d. FN's Global Compact og de FN-støttede principper for ansvarlige investeringer

2. Danske banker og etisk investering
- a. Danske bankers involvering i fødevarespekulation
- b. Danske bankers policies om social ansvarlighed og etiske investeringer
- c. De tre største danske bankers holdninger til fødevarespekulation

3. Konsekvenser af prisstigninger på fødevarer
- a. Globale prisstigninger på fødevarer
- b. Konsekvenser for lande i det østlige Afrika

Bilag 1: Aktive og udløbne strukturerede obligationer afledt af fødevarepriser
Bilag 2: Statistik over strukturerede obligationer udbudt af danske finansinstitutioner
Bilag 3: Sammenhæng mellem derivat- og spotmarkedet
Bilag 4: Retten til mad som en del af menneskerettighederne
Bilag 5: Samfundsansvar hos Danske Bank, Jyske Bank og Nordea
Bilag 6: Prisstigninger på fødevarer i lande syd for Sahara
Bilag 7: Danske bankers udbud af fødevare-futures
Bilag 8: Uddrag af informationsmaterialer om strukturerede obligationer

DanWatch

DanWatch er et uafhængigt non-profit medie og researchcenter, der laver undersøgende journalistik om virksomheders påvirkning af mennesker og miljø på globalt plan. DanWatch belyser, om virksomheder lever op til deres samfundsansvar i forbindelse med investeringer, indkøb, handel og produktion i udlandet.

Danidas Oplysningsbevilling

'Sultens spekulanter' er en del af projektet 'Fair Finans: Hvad laver din bank i Afrika?', som har modtaget økonomisk støtte fra Danidas Oplysningsbevilling.

1. Baggrund: Spekulation i fødevarer og retten til mad

1a. Hvordan kan man spekulere i fødevarer?

Gennem det seneste årti er den finansielle verdens investeringer i fødevarer mangedoblet. Det er en bestemt type investeringer, som er boomet, og som ikke går ud på at købe eller sælge fødevarerne selv. Investorerne køber og sælger derimod værdipapirer, der udtrykker en fremtidig - forventet - pris på fx hvede, majs eller soja. Den slags værdipapirer kaldes blandt andet for *futures*.[1]

Futures-kontrakter blev opfundet i midten af 1800-tallet i det amerikanske landbrug. Kontrakterne gav bønderne mulighed for at aftale en pris på deres afgrøder med en køber, så de ved høsten var sikre på at få den på forhånd aftalte pris. Aftalen gav bønderne en vis økonomisk sikkerhed. I starten af 1900-tallet begyndte spekulanter[2] i finanssektoren – spekulanter som intet havde at gøre med produktion eller handel med fødevarer - at købe og sælge fødevare-futures. Denne handel med rene værdipapirer bidrog til forstærkede prisudsving på landbrugsvarer i de første årtier af 1900-tallet. [3]

Efter Wall Street krakket i 1929 vedtog den amerikanske regering lovgivning for at modvirke overdrevet spekulation. Omkring årtusindeskiftet er de reguleringer, som lovgivningen medførte, blevet reduceret blandt andet med vedtagelsen af US Commodities Futures Modernization Act i år 2000. Gennem det seneste årti er det globale udbud af futures-kontrakter og lignende værdipapirer øget voldsomt.[4] Den samlede globale værdi af udestående futures og lignende værdipapirer steg fra 2.288 mia. kr. kroner i 1998 til 15.194 mia. kr. i december 2010.[5] [6]

Det er kun to procent af alle futures-kontrakter, som resulterer i, at en fysisk vare – fx hvede, guld eller olie – bliver leveret.[7] Langt hovedparten af alle futures-kontrakter er værdipapirer, som bliver handlet af investorer, der spekulerer i om prisen på et aktiv (fødevarer, råvarer, valutakurser, mv.) vil stige eller falde i fremtiden. Futures-spekulanter har normalt ingen interesse i at købe eller sælge konkrete guldbarrer, tønder med olie eller sække med hvede.

Fordi futures-kontrakters værdi er afledt af værdien af et underliggende aktiv (fx markedsprisen på hvede, guld eller valutakurser), betegnes futures for *derivater* ("derived from" på engelsk). Futures-kontrakter er ikke den eneste slags derivater, som er afledt af fødevarepriser, og som man kan spekulere i.
Der findes også derivater, som er afledt af værdien af *råvareindekser*, ligesom *strukturerede obligationer* kan indeholde derivater:

- Et *råvareindeks* viser løbende kursfald- og stigninger for de råvarer, som indekset dækker. Der kan laves derivater, som følger værdien af indeks, hvorved det er muligt at spekulere i råvarer

1 Definition: "En futures-kontrakt er en aftale om køb og salg af et værdipapir eller et andet aktiv til en forud fastsat kurs på et fremtidigt tidspunkt" (Danske Bank (2009): Korn 2009 - invester i landbrugets råvarer). Futures-kontrakter kan omhandle stort set alt og behøves ikke have noget med fødevarer at gøre. Også olie, mineraler, metaller, valutakurser og finansielle instrumenter kan handles som futures.

[2] Definition: "En spekulant er en investor (…), der køber/sælger for på et senere tidspunkt at sælge/købe med det formål at profitere fra prisforskellen" (EU Kommissionen (2008): "Is there a Speculative Bubble in Commodity Markets?", Commission Staff Working Document, Task force on the role of speculation in agricultural commodities price movements).

3 World Development Movement (2010): "The Great Hunger Lottery".

[4] UN Special Rapporteur on The Right to Food, Olivier de Schutter, (2010): Olivier de Schutter: Food Commodities Speculation and Food Price Crises – Regulation to reduce the risk of price volatility"

5 Bank for International Settlements (2007): "Semiannual OTC Derivatives statistics at end-June 2007"

[6] Data fra Bank for International Settements, http://www.bis.org/statistics/otcder/dt1920a.pdf

7 FAO & Easypol (2010): "Price Surges in Food Markets", Policy Brief No. 9.

uden at købe dem. Et råvareindeks-derivat er et værdipapir, hvis værdi er afledt af underliggende futures-kontrakter for de råvarer, som indekset omfatter. En investering i et indeks-derivat er således en investering i flere forskellige råvare-futures på én gang. Goldman Sachs Commodity Index (S&P GSCI) er et eksempel på et råvareindeks. Det er sammensat af 24 forskellige råvarer, hvoraf fødevarer udgør 12,5 procent.[8]

- En *struktureret obligation* er et værdipapir, der består af en almindelig obligation og et eller flere derivater. Derivatdelen af en struktureret obligation kan for eksempel kan for eksempel følge værdien af et råvare-indeks. For eksempel bestod Jyske Banks strukturerede obligation Guldkorn af, at investeringen i Guldkorn blev fordelt ligeligt på en "sikker obligation i guld" (med Jyske Banks ord) og en investering i Goldman Sachs' indeks for korn, GS Grains.[9]

1b. Hvordan er spekulation med til at skabe prisstigninger på fødevarer?

Markedsprisen på en vare altid være i bevægelse over tid afhængig af udbud og efterspørgsel ifølge gængs økonomisk teori.

Traditionelt er udbyttet af høsten, udgifter til transport, vejrforhold, mv. nogle af de væsentligste faktorer, som påvirker udbuddet af en fødevare. Faktorer, som påvirker efterspørgslen, er for eksempel befolkningstilvækst eller -reduktion, ændrede madvaner, udbuddet af konkurrerende fødevarer, mv.[10]

Spekulation i fødevare-derivater (på derivatmarkedet) kan også påvirke markedspriserne for fysiske fødevarer (på spotmarkedet).[11] Spekulation i fødevare-derivater kan ifølge Verdensbanken, FN og en række andre organisationer og eksperter *forstærke* de prisudsving, som traditionelle udbuds- og efterspørgselsfaktorer skaber for markedspriserne for fysiske fødevarer, hvilket i sidste ende kan skabe en pris-boble.[12] Det sker ikke altid, men for hvert markant prisudsving er der en vis risiko for, at yderligere spekulation vil forstærke disse udsving og dermed skabe en pris-boble.

Hvis prisen på hvede for eksempel er på vej op eller ned, kan spekulation i hvede-derivater forstærke prisudsvinget. Det skyldes blandt andet en simpel - men meget betydningsfuld - forskel i handlen med fødevare-derivater og handlen med fysisk hvede. På derivatmarkedet skal man ikke bekymre sig om omkostninger til transport, opbevaring osv. af den fysiske hvede, fordi man udelukkende handler med værdipapirer. Den slags omkostninger – transaktionsomkostninger – tager man højde for på spotmarkedet. Personer, der handler på spotmarkedet, er nødt til at inkludere transaktionsudgifter, når de beregner en forventet indtægt ved en handel, hvilket lægger en dæmper på prisudsving. Det er spekulanter på derivatmarkedet fuldstændigt fri for.

Uden transaktionsomkostninger sker der rigtigt meget handel. Når prisen på hvede tilfældigt stiger ganske lidt, er det måske ikke nok til, at nogen vil handle på spotmarkedet, fordi transaktionsomkostningerne er højere end prisstigningen. På derivatmarkedet vil man straks handle. Spekulanter finder på at købe hvede-derivater i håbet om yderligere prisstigninger.

8 Concord (2011): "Baggrundsnotat om fødevarespekulation"

9 http://www.jyskebank.dk/_jb/commoninc/bin.asp?id=161560&src=folder_jbguldkorn09.pdf

10 Verdensbanken (2011): "Food Price Watch", august. SOMO (2010): "Financing Food".

11 Definition: På derivatmarkedet handles der med derivater såsom futures, strukturerede obligationer mv. På spotmarkedet handles der med fysiske produkter, såsom hvede, guld, olie, mv.

12 Se fx World Bank (2010): "Placing the 2006/2008 Commodity Price Boom in Perspective". UN Special Rapporteur on The Right to Food, Olivier de Schutter, (2010): Food Commodities Speculation and Food Price Crises - Regulation to reduce the risk of price volatility". UNCTAD (2009): "Trade and Development Report". UNCTAD (2009): "UNCTAD's Work on Commodities". FAO & Easypol (2010): "Price Surges in Food Markets", Policy Brief No. 9. Ligeledes også den fælles rapport af World Bank, IMF, OECD, FAO, UNCTAD, WFP, WTO, IFPRI og UN HLTF (2011): "Price Volatility in Food and Agricultural Markets: Policy responses"

Det stimulerer efterspørgslen: Flere køb af hvede-derivater, højere pris, flere der får lyst til at købe og sådan kan det fortsætte. Det kan skabe en boble på derivatmarkedet: Køb til spekulation frem for køb til eget brug. Jo billigere det er at handle, jo større kan boblen blive. Når spekulanter ikke har omkostninger til transport og opbevaring mv. er det billigere end handel med fysisk hvede. Det vil sige mange flere handler finder sted på derivatmarkedet.

Fravær af transaktionsomkostninger er ikke den eneste betydningsfulde årsag til pris-bobler. En anden årsag kan være investorers køb med en tro på yderligere prisstigninger/-fald, der viser sig at være forkert. Nogle extrapolerer, - det der skete igår sker nok også i morgen. Andre benytter forkerte modeller, der beskriver prisstigninger, som viser sig ikke at finde sted. Dette kan blive selvforstærkende og tiltrække yderligere spekulation, som giver gevinst på kort sigt, indtil boblen brister.

En boble på derivatmarkedet vil sprede sig til spotmarkedet. Det vil den, da derivatmarkedet og spotmarkedet hænger sammen, fordi hvede-derivater i sidste ende er afledt af hvedeprisen på spotmarkedet og derfor er omsættelig til hvede. Spotmarkedet aflæser forventningerne til hvedeprisen på derivatmarkedet og inkorporerer det i markedsprisen. [13] [14] Afsnit 2c beskriver omfanget af fødevarespekulationen i kroner og øre.

Fødevarekrisen i 2008, hvor op mod 100 mio. mennesker blev skubbet ud i sult og ekstrem fattigdom, var et eksempel på en fødevare-boble. Fødevarepriserne på verdensmarkedet steg kraftigt samtidig med at investeringerne i fødevarer steg med tilsvarende styrke. Spekulation i fødevarepriser var med til at forstærke de voldsomme prisstigninger – og efterfølgende voldsomme prisfald - under fødevarekrisen i 2008.[15] Fødevarepriserne steg med 83 procent mellem januar 2005 og juni 2008. Basisfødevarer som hvede, majs og ris oplevede markante prisstigninger: Majspriserne blev næsten tredoblet, ris steg med 170 procent og hvedepriserne med 127 procent. Efter juni 2008 faldt priserne tilbage til 2006-niveauet på få måneder.[16]

I samme periode steg investeringer i fødevare-derivater i takt med de stigende priser på fødevarer. Ifølge FN's særlige rådgiver for retten til mad Olivier de Schutter fik de stigende fødevarepriser flere til at investere i fødevare-derivater, som fik fødevarepriserne til at stige, og så fremdeles.[17]

Fra slutningen af 2010 er fødevarepriserne igen steget kraftigt og er ifølge Verdensbanken i 2011 på niveau med priserne, da de var var på deres højeste i 2008.[18]

1c. Hvor meget bliver der spekuleret i fødevarer?

Omfanget er investeringer i råvarer, herunder fødevarer, er steget voldsomt det seneste årti. Ud fra den tilgængelige statistik er det ikke muligt at udskille fødevarer fra øvrige råvarer.

[13] Bilag 3 uddyber den konkrete sammenhæng mellem handel på derivat- og spotmarkedet, og hvordan spekulation kan skabe prisstigninger på fødevarer.

[14] Se bl.a. den fælles rapport af World Bank, IMF, OECD, FAO, UNCTAD, WFP, WTO, IFPRI og UN HLTF (2011): "Price Volatility in Food and Agricultural Markets: Policy responses". UNCTAD (2011): "Price formation in Financialized commodity markets: The role of information". Henning Otte Hansen (2010): "Var spekulation årsag til fødevarekrisen?"

[15] UN Special Rapporteur on The Right to Food, Olivier de Schutter, (2010): Food Commodities Speculation and Food Price Crises - Regulation to reduce the risk of price volatility". Se også World Bank (2010): "Placing the 2006/2008 Price Boom in Perspective". UNCTAD (2009): "The Global Economic Crisis".

[16] A. Mittal (2009): "The 2008 Food Price Crisis: Rethinking Food Security Policies", G-24 Discussion Paper Series No. 56, UN Conference for Trade and Development (UNCTAD). Se også P. Wahl (2009): "Food Speculation as the Main Factor of the Price Bubble in 2008", Briefing Paper, World, februar. Henning Otte Hansen (2010): "Var spekulation årsag til fødevarekrisen?"

[17] UN Special Rapporteur on The Right to Food, Olivier de Schutter, (2010): Food Commodities Speculation and Food Price Crises - Regulation to reduce the risk of price volatility".

[18] World Bank (2011): "Food Price Watch", april: http://www.worldbank.org/foodcrisis/foodpricewatch/april_2011.html

Investeringer i råvare-indeks steg fra 68 mia. kr. i 2003 til ca. 1648 mia. Kr. i 2008.[19] En anden analyse foretaget af Lehman Brothers før de gik fallit konkluderer, at råvareindeks-spekulation i denne periode steg med 1900 procent.[20]

Råvare-indeks er som tidligere nævnt kun én form for derivater. Den samlede globale værdi af udestående råvarederivater steg fra 2.288 mia. kr. kroner i 1998 til 39.000 mia. kr. i 2007.[21] Herefter er værdien faldet gradvist indtil juni 2009, hvorefter værdien er begyndt at stige igen. I december 2010 var værdien af udestående råvarederivater 15.194 mia. kr.[22]

Morgan Stanley vurderer, at antallet af udestående (ikke-indfriede) majs-futures blev fem-doblet fra 500.000 i 2003 til 2,5 mio. i 2008.[23]

1d. FN's Global Compact og de FN-støttede principper for ansvarlig investering (UNPRI)

Global Compact
FN's Global Compact er et initiativ for virksomheder, der ønsker at forpligte sig til at drive forretning i overensstemmelse med ti universelt accepterede principper indenfor menneskerettigheder, arbejdstagerrettigheder, miljøbeskyttelse og anti-korruption.[24]

Global Compact's to første principper omhandler menneskerettighederne og bygger på Verdenserklæringen om menneskerettighederne.[25] Principperne siger, at virksomheder bør støtte og respektere beskyttelsen af menneskerettighederne (princip 1), og at virksomheder bør sikre, at de ikke medvirker til krænkelser af menneskerettighederne (princip 2).

Retten til mad er nævnt i flere af FN's konventioner. Retten til mad er eksplicit nævnt i artikel 25, stk. 1, i Verdenserklæringen om menneskerettighederne og uddybet i artikel 11 i Konventionen om økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder.[26] Bilag 4 opridser ordlydene i de to FN-teksters passager, der har med retten til mad at gøre.

UNPRI
De FN-støttede principper for ansvarlig investering (UNPRI) er et initiativ for banker og andre institutionelle investorer, der ønsker at forpligte sig på at tage et samfundsmæssigt ansvar i deres arbejde arbejde med investeringer. UNPRI består af seks principper, der fokuserer på indarbejdelsen af sociale og miljømæssige forhold samt aktivt ejerskab.[27] Principperne er blevet til i et samarbejde mellem FN's Global Compact, FN's Environment Programme Finance Initiative (UNEP FI) og en række af verdens største investeringsselskaber.

[19] F. Kaufman (2010): "The Food Bubble: How Wall Street starved millions and got away with it", juli, Harper's Magazine.
20 P. Wahl, "Food Speculation as the Main Factor of the Price Bubble in 2008", (February 2009) Briefing Paper, World Economy, Ecology & Development
21 Bank for International Settlements (2007): "Semiannual OTC Derivatives statistics at end-June 2007"
[22] Data fra Bank for International Settements, http://www.bis.org/statistics/otcder/dt1920a.pdf
[23] T. Lines (2010): "Speculation in food commodity markets", april, World Development Movement.
[24] FN's Global Compact: http://www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/TheTenPrinciples/index.html
[25] FN's Verdenserklæring om menneskerettighederne: http://www.un.org/en/documents/udhr/index.shtml
[26] FN's Konvention om økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder: http://www2.ohchr.org/english/law/cescr.htm#art11
[27] De FN-støttede principper for ansvarlig investering: http://www.unpri.org/principles/

2. Danske banker og etisk investering

2a. Danske bankers involvering i fødevarespekulation

DanWatch har undersøgt landets 10 største bankers involvering i fødevarespekulation ved at se på, hvad bankerne udbyder fødevare-derivater – det vil sige værdi-papirer, der kan bruges til at spekulere i fødevarepriser.[28] [29]

Aktuelt udbyder landets tre største banker – Nordea, Jyske Bank og Danske Bank – strukturerede obligationer, der baserer sig på fødevarepriser, som investeringsforeninger og individuelle investorer kan investere i. Også Garanti Invest har sammensat en struktureret obligation, der baserer sig på fødevarepriser, som udbydes af en række lokale pengeinstitutter.

Den slags obligationer er relativt nye opfindelser i Danmark og har ikke mange år på bagen. Jyske Bank introducerede for eksempel "Guldkorn" i 2006, en struktureret obligation der er afledt af fødevarepriserne for hvede, majs og sojabønner samt guld.[30] Også i 2006 var Nordea på banen med to råvare-indekserede obligationer, som baserede sig på fødevarepriser for blandt andet hvede.[31]

Det er især priserne for de basale fødevarer hvede, majs og sojabønner, som strukturerede obligationer baserer sig på. Nedenstående tabel 1 giver en oversigt over det aktuelle udbud af sådanne obligationer på det danske marked. Andre råvarer end fødevarer indgår ofte også i disse strukturerede obligationer, såom for eksempel olie, kobber, mv. Bilag 1 giver en samlet oversigt over aktuelle og udløbne af sådanne strukturerede obligationer udbudt på det danske marked.

Tabel 1: Strukturerede obligationer afledt af fødevarepriser på det danske finansmarked

Bank eller investeringsforening	**Produkt**	**Fødevarer**	**Investeringer i obligationen**
Nordea	MF Råvarer 2013	Sojabønner, sukker	585 mio. kr.
Nordea	MF Bløde råvarer 2013	Hvede, majs, sojabønner, sukker, kaffe og kakao	430 mio. kr.
Jyske Bank	JB Råstoffer 2013	Sojabønner	68,8 mio. kr.
Danske Bank	Råvarer 2013 Offensiv	Hvede, soja, majs, korn	137,6 mio. kr.
Danske Bank	Råvarer 2013 Basal	Hvede, soja, majs, korn	72,4 mio. kr.
Danske Bank	Kommunekredit Råvarer 2011	Kansashvede,	Udløbet den 11. juli

[28] Se afsnit 1a for en definition af fødevare-derivat.
[29] Landets største banker efter regnskabstal: http://www.finansraadet.dk/tal--fakta/statistik-og-tal/de-stoerste-pengeinstitutter.aspx
30 http://www.jyskebank.dk/_jb/commoninc/bin.asp?id=161560&src=folder_jbguldkorn09.pdf
31http://www.nordea.dk/sitemod/upload/Root/main_dk/Privat/Raadgivning/Opsparing/Strukturerede_produkter/Oevrige_obligationer/brochure_raavarerBasis2010.pdf

		sojabønner	2011
Garanti Invest	KB Råvaremix 2010-2014	Sojabønner, sukker	125,5 mio. kr.

Tabel 1 viser, at investorer i august 2011 har 1,4 mia. kr. investeret i tabellens strukturerede obligationer, der er udbudt i Danmark og baserer sig på blandt andet fødevarepriser.[32]

Ifølge tal fra Nationalbanken er der i Danmark 1,9 mia. kroner investeret i strukturerede obligationer, der baserer sig på råvarepriser.[33] Differensen mellem de ovennævnte 1,4 mia. kr. og de 1,9 mia. kr. skyldes, at nogle strukturerede obligationer udelukkende baserer sig på råvarepriser for olie, metaller og mineraler og altså ikke for fødevarer. Disse strukturerede obligationer udgør differensen. Det er private husholdninger (lønmodtagere, pensionister, personligt ejede virksomheder, mv.), som står for størsteparten af disse investeringerne i råvarepriser, svarende til 70 procent eller ca. 1,3 mia. kr.

Samme andel, 70 procent, af de 1,4 mia. kr. investeret i strukturerede obligationer, der baserer sig på blandt andet fødevarepriser, giver 1 mia. kr.

Før fødevarekrisen var investeringer i danske strukturerede obligationer, der baserer sig på råvarepriser (det vil sige såvel fødevarer som olie og mineraler), oppe på 6,5 milliarder kroner i oktober 2007. Efter et dyk under fødevarekrisen har prisen igen været stigende siden 2009, dog med et dyk i slutningen af 2010.[34]

Danske banker formidler også fødevare-futures, som gør det muligt for private investorer og erhvervslivet at spekulere i priserne på blandt andet hvede, soja, majs, ris mv.

De største forhandlere af fødevare-futures var i 2010 Saxo Bank og Jyske Bank, som forhandlede den slags værdipapirer for mere end 50 mia. kr. ifølge Politiken.[35] Det har ikke været muligt at skaffe aktuelle informationer om beløb, som bankerne formidler fødevare-futures for. Nordea formidler også fødevare-futures.

Bilag 7 uddyber, hvad man som privat- og erhvervskunde kan spekulere i af fødevare-futures hos de danske banker.

2b. Danske bankers policies om social ansvarlighed og etiske investeringer

Danske Bank, Jyske Bank og Nordea har alle tilsluttet sig de FN-støttede principper for ansvarlig investering (UNPRI). Danske Bank og Nordea har ligeledes tilsluttet sig FN's Global Compact.

I bankernes rapporteringer om samfundsansvar bliver sammenhængen mellem spekulation og prisstigninger på fødevarer taget op i forhold til retten til mad i FN's menneskerettigheder ikke taget op.[36]

32 Ifølge statistik fra Danmarks Nationalbank (april 2011 via www.statistikbanken.dk) er der ca. 2 mia. kr. investeret i strukturerede obligationer, der er udbudt af danske banker og investeringsforeninger og baserer så på råvarepriser (det vil sige både olie, mineraler mv og fødevarer. Bemærk at den samme strukturerede obligation kan basere sig både på fødevarepriser og olie-priser, mineralpriser, mv.

33 Ifølge statistik fra Danmarks Nationalbank (juli 2011 via www.statistikbanken.dk)

34 Statistik fra Danmarks Nationalbank, april 2011. Bilag 2 uddyber statistikken.

35 Politiken (28. okt. 2010) http://politiken.dk/erhverv/ECE1094892/fn-banker-er-skyld-i-hungersnoed/

36 Se bilag 5: Samfundsansvar hos Danske Bank, Jyske Bank og Nordea

Heller ikke i de tre bankers informationsmateriale om strukturerede obligationer, som potentielle investorer kan orientere sig i før en investering, nævnes denne problemstilling. Det samme gør sig gældende for Garanti Invest.

Informationsmaterialerne opridser de traditionelle udbuds- og efterspørgselsfaktorer (fejlslagne høster begrænser udbuddet, øget efterspørgsel i vækstøkonomier, mv.) og bankens forventninger til, hvordan disse faktorer vil skabe prisstigninger i obligationens løbetid, så der er gevinst ved udløbstidspunktet. Fødevarespekulation som en årsag til prisstigninger nævnes ikke.

Et eksempel: Uddrag om forventninger til udbuds og efterspørgsel på fødevarer i Nordeas brochure "MF Bløde Råvarer 2013 – Investeringer med lav risiko i råvarer fra landbrug":[37]

> "I 2010 fortsatte de pæne prisstigninger fra 2009 på råvaremarkederne ovenpå dramatiske fald i 2008. Prisstigningerne kan henføres til øget efterspørgsel fra især Indien og Kina, der er længere fremme i den økonomiske cyklus end de fleste vestlige lande, der kun er på vej ud af den økonomiske krise. Specielt for "bløde råvarer" såsom sukker, hvede, majs, sojabønner, kaffe, kakao og bomuld har pludselige fald i udbuddet været medvirkende til at presse råvarepriserne i vejret i 2010. Disse udbudsfald skyldes, at adskillige råvareproducerende lande har været ofre for naturkatastrofer i form af markbrande, tørke eller oversvømmelser med fejlslagen høst til følge. Da råvarelagerne derfor er forholdsvis lave, vil yderligere fejlslagen høst med stor sandsynlighed presse priserne endnu højere."

Materialerne opridser desuden økonomiske risici ved investeringen, beregninger af potentielle afkast samt en række praktiske oplysninger.

c. De tre største bankers holdninger til fødevarespekulation

Citaterne i dette afsnit stammer fra bankernes svar på mail-spørgsmål stillet af DanWatch og mediepartner Tænk Penge.

Nordea

Med en andel på en milliard kroner står Nordea for hovedparten af investeringerne i strukturerede obligationer baseret på fødevarepriser, som landets tre største banker tilbyder kunderne. Banken fortæller ikke sine kunder om, hvordan fødevarespekulation påvirker prisen på fødevarer.

Nordea tilsluttede sig i 2004 FN's Global Compact, der blandt andet baserer sig på FN's menneskerettigheder, som omfatter retten til mad.

"Samfundsansvar indgår løbende i vores overvejelser ved udstedelse af produkter. Når en debat som denne om fødevarer pågår, og når en FN-organisation kommer med en ny rapport om emnet, som det lige er sket, så lytter vi til det og ser ind i det, som Nordea tilbyder og står for", siger pressechef Claus Christensen.

Men de seneste tre års rapporter fra FN-organer, Verdensbanken og anerkendte eksperter har endnu ikke fået Nordea til at tage stilling til de negative konsekvenser af fødevarespekulation.

"Vi er i gang med at analysere området og forventer at være klar med en konklusion senere i år", siger Claus Christensen fra Nordea.

Danske Bank

Danske Bank følger løbende med i undersøgelserne, der bliver foretaget, men fortæller ikke sine kunder om problematikken, fordi undersøgelserne ifølge banken ikke har entydige konklusioner endnu.

[37] Se bilag 8 for uddrag fra øvrige bankers informationsmateriale samt kildehenvisninger

"Vi mangler entydige konklusioner på området på trods af at forholdet i stigende grad bliver undersøgt. Forskningen på området stritter lidt i forskellige retninger. At man kan finde korrelationer er ikke ensbetydende med, at der er kausalitet. Og det handler om bevisførelse", siger Thomas H. Kjærsgaard, der er Head of CRI and Corporate Governance.

Danske Bank tilsluttede sig FN's Global Compact i 2007 og de FN-støttede principper for ansvarlige investeringer i 2010.

Jyske Bank
Ifølge afdelingsdirektør Henning Mortensen følger Jyske Bank i høj grad med i debatten om spekulation, I form af investeringer i råvareindeks, påvirker prisstigninger og -fald på fødevarer. Han påpeger, at FN ikke har entydige konklusioner på området:

"Ifølge FN's organisation for handel og udvikling, UNCTAD, skabte investeringer i råvareindekser, herunder fødevarer, ikke prisboblen i 2008, men forstærkede den. Men FN's konklusion er ikke entydig omkring de præcise årsager til dette", siger Henning Mortensen.

"Vi mener ikke, at fødevarespekulation er et problem. Der er langt mere tungtvejende faktorer, som påvirker prisdannelsen på fødevarer i udviklingslande. Det kan for eksempel være politiske forhold såsom det russiske eksportstop for hvede, beslutninger om at bruge bioethanol i brændstof, krige. Og det kan være klimaforhold, dårlig høstudbytte og befolkningstilvækst", siger Henning Mortensen.

Jyske Bank har ikke tilsluttet sig FN's Global Compact, da banken ikke vil lade sig binde af bestemte konventioner. Som en undtagelse tiltrådte Jyske Bank sidste år de FN-støttede principper for ansvarlig investering UN PRI.

3. Konsekvenser af prisstigninger på fødevarer

a. Globale prisstigninger på fødevarer

Ifølge Verdensbanken er priserne på fødevarer på verdensmarkedet steget med 33 procent på et år fra juli 2010 til juli 2011. Hvad angår nogle af de væsentligste fødevarer, steg priserne på hvede i dette tidsrum med 55 procent og majs med 84 procent. Prisniveauet er nu tæt på samme niveau, som da priserne var på deres højeste under fødevarekrisen i 2008.[38]

De seneste tre år imellem fødevarekrisen i 2008 og det aktuelle pris-boom er pris-niveauet aldrig nået ned på niveauet før fødevarekrisen i 2008, hvor prisen på hvede var mere end fordoblet sammenlignet med niveauet i 2005, og majsprisen mere end tre gange højere.[39]

De nuværende prisstigninger har indtil videre skubbet 44 mio. mennesker ud i ekstrem fattigdom indenfor det seneste år. Med en yderligere 10 procent prisstigning vil yderligere 10 mio. mennesker ifølge Verdensbanken komme under fattigdomsgrænsen på 1,25 dollars.[40]

Da fødevarepriserne sidst var på deres højeste, under fødevarekrisen i 2008, blev ca. 100 mio. mennesker ramt af ekstremt fattigdom og hungersnød.[41]

Befolkninger i udviklingslande bruger en langt større del af indkomsten på fødevarer end i lande som Danmark og bliver derfor markant ramt af prisstigninger på fødevarer. Andelen af de udgifter, som fattige bruger på fødevarer, udgør op mod 80 procent af indkomsten for familier i lav-indkomstlande, der er afhængig af import af fødevarer for at brødføde befolkningen. Af FN's fødevareorganisation FAO betegnes disse lande som Low Income Food Deficit Countries (LIFDC)).[42]

Ifølge FN kan cirka en tredjedel af verdens lande nu betegnes som LIFDC, hvilket er en stigning. Flere udviklingslande er de seneste årtier blevet afhængige af import fra verdensmarkedet. Fra 1990 til 2007 er udviklingslandes import af korn mere end fordoblet.[43]

b. Konsekvenser for lande i det østlige Afrika

I Afrika er 39 lav-indkomstlande afhængig af import af fødevarer for at brødføde befolkningen. Især lande i det østlige Afrika samt Nigeria er stor-importører af hvede. Data for disse lande viser, at importpriserne er steget markant de seneste år. I Kenya steg importprisen for hvede fra 2006 til 2008 med 100 procent i Kenya. I samme tidsrum var stigningen 50 procent i Uganda. 2010-importprisniveauet er faldet, men stadig markant over prisniveauet i 2006.[44]

---

38 Verdensbanken (2011): "Food Price Watch", august: http://siteresources.worldbank.org/INTPOVERTY/News%20and%20Events/22982478/Food-Price-Watch-August-2011.htm Se også The Guardian (april 2011): http://www.guardian.co.uk/business/2011/apr/14/food-price-inflation-world-bank-warning?INTCMP=ILCNETTXT3487 og The Guardian (februar 2011): http://www.guardian.co.uk/business/2011/feb/15/world-bank-warns-soaring-food-prices .

39 Data fra FN's Food and Agriculture Organization (FAO) i Concorde (2011): "Baggrundsnotat om fødevarespekulation".

40 Verdensbanken (2011): "Food Price Watch", april: http://www.worldbank.org/foodcrisis/foodpricewatch/april_2011.html

41 Concorde (2011): "En globalt ansvarlig landbrugspolitik. Se også World Development Movement (2010): "The Great Hunger Lottery" og SOMO (2010): "Financing Food".

42 Concorde (2011) : "Baggrundsnotat om fødevarespekulation"

43 FAO (2009): "The State of Food Insecurity in the World"

44 Yderligere data i bilag 6: "Prisstigninger på fødevarer i lande syd for Sahara", https://docs.google.com/a/danwatch.dk/document/d/1gziwE_X3zyeda4WWHbKUka1y_DQsmZaPA4DIQYXXOLY/edit?hl=da

Priserne på basale fødevarer, fx hvede og majs og produkter såsom brød der er lavet af disse fødevarer, er steget kraftigt i flere lande i det østlige Afrika.

Brødpriserne i Uganda er steget med 40-60% indenfor de seneste to år. De fattigste familier i Uganda har ikke længere råd til mad eller spiser kun ét istedet for flere måltider om dagen. Fattigere familier har nu ikke længere råd til brød, men køber - hvis de har råd - billigere alternativer, fx rodfrugten kasava.

Hvedepriserne i Kenya er steget med 50% på under et år fra juli 2010 til april 2011 ifølge online-nyedsmediet Allafrica.[45] Data fra Kenyas Nationale Statistikbureau fra august 2011 viser ifølge CNN, at markedsprisen på majs er steget med 160% på et år. Sukkerprisen steg med knap 20% henover sommeren fra juni til august 2011.[46]

I Etiopien er prisen på hvede steget med 64 procent indenfor det seneste år, prisen på majs er fordoblet på et år, mens prisen på fødevarer generelt I landet er steget med 30%.[47] [48] [49]

I Uganda, Rwanda og Somalia er prisen på majs steget med over 100 procent det seneste år, i Kenya med 89 procent indenfor det seneste år.[50]

Demonstrationer mod stigende fødevare- og benzinpriser finder sted/har for nylig fundet sted i Uganda og Kenya og i efteråret 2010 i Mozambique.[51]

Bilag 6 “Prisstigninger på fødevarer i lande syd for Sahara” uddyber konsekvenserne.

[45] Allafrica, april 2011: http://allafrica.com/stories/201104070077.html
[46] CNN, august 2011: http://articles.cnn.com/2011-08-11/world/kenya.food.prices_1_food-prices-sugar-prices-maize?_s=PM:WORLD
[47] Verdensbanken (2011): ”Food Price Watch”, august: http://siteresources.worldbank.org/INTPOVERTY/News%20and%20Events/22982478/Food-Price-Watch-August-2011.htm
[48] Infornation juli, 2011: http://www.information.dk/272745
[49] Afro Addis, maj 2011: http://afroaddis.wordpress.com/2011/05/16/driven-by-food-prices-inflation-up-30-percent-in-ethiopia/
[50] Verdensbanken (2011): ”Food Price Watch”, august: http://siteresources.worldbank.org/INTPOVERTY/News%20and%20Events/22982478/Food-Price-Watch-August-2011.htm
51 Kilder i bilag 2, samt lokale kilder fra feltrejse til Uganda, juli 2011.

Bilag 1: Aktive og udløbne strukturerede obligationer afledt af fødevarepriser

Virksom-hed	Struktureret obligation	Fødevarer	Investeringer i obligationen	Link
Nordea	MF Råvarer 2013 (aktiv)	Sojabønner, sukker	585 mio. kr.	http://www.nordea.dk/Privat/Opsparing+og+investering/Produkter/MF+R%C3%A5varer+2013+DK003023591-6/1385292.html
Nordea	MF Bløde råvarer 2013 (aktiv)	Hvede, majs, sojabønner, sukker, kaffe og kakao	430 mio kr.	http://www.nordea.dk/Privat/Opsparing+og+investering/Produkter/MF+Bl%C3%B8de+R%C3%A5varer+2013+DK003027376-8+/1471972.html
Nordea	Råvarer Basis 2010 (udløbet)	Hvede, kvæg, muligvis andre	udløbet	http://www.nordea.dk/Privat/Opsparing+og+investering/Produkter/R%C3%A5varer+Basis+2010+DK003003086-1/1385272.html
Nordea	Råvarer Turbo 2010 (udløbet)	Hvede, kvæg, muligvis andre	udløbet	http://www.nordea.dk/sitemod/upload/Root/main_dk/Privat/Raadgivning/Opsparing/Strukturerede_produkter/Oevrige_obligationer/brochure_raavarerTurbo2010.pdf
Danske Bank	Råvarer 2013 Offensiv (aktiv)	Hvede, majs, soja, korn[52]	137,6 mio. kr.	http://www.danskebank.dk/da-dk/Privat/Opsparing-og-investering/Investering/Produkter/strukturerede-produkter/Pages/2010DanskeBankR%C3%A5varer2013Offensiv.aspx?tab=0#tabanchor
Danske Bank	Råvarer 2013 Basal (aktiv)	Hvede, majs, soja, korn[53]	72,4 mio. kr.	http://www.danskebank.dk/da-dk/Privat/Opsparing-og-investering/Investering/Produkter/strukturerede-produkter/Pages/2010DanskeBankR%C3%A5varer2013.aspx
Danske Bank	Kommune Kredit Råvarer 2011 (udløbet 11. juli 2011)	Kansashvede og sojabønner	udløbet	http://www.danskebank.dk/da-dk/Privat/Opsparing-og-investering/Investering/Produkter/strukturerede-produkter/Pages/Kommune

[52] http://www.djindexes.com/mdsidx/downloads/ubs/DJUBSCI_handbook.pdf
[53] http://www.djindexes.com/mdsidx/downloads/ubs/DJUBSCI_handbook.pdf

				KreditRaavarer.aspx
Danske Bank	Kommuneinvest Korn 2009 Basis (udløbet)	Hvede, majs, soja, sukker	udløbet	http://www.danskebank.dk/da-dk/Privat/Opsparing-og-investering/Investering/Produkter/strukturerede-produkter/Documents/2009/KIKORN2009/Brochure_Korn.pdf
Danske Bank	Kommuneinvest Korn 2009 Super (udløbet)	Hvede, majs, soja, sukker	udløbet	http://www.danskebank.dk/da-dk/Privat/Opsparing-og-investering/Investering/Produkter/strukturerede-produkter/Documents/2009/KIKORN2009/Brochure_Korn.pdf
Nykredit	NB Trend (udløbet i 2010)	Potentielt (skiftende pr. måned) 24 råvarer, herunder: Hvede, majs, sojabønner, livestock	udløbet	http://www.nykredit.dk/marketsdk/ressourcer/dokumenter/pdf/DCM-produkter/Analyse_NB_Trend_2010.pdf
Jyske Bank	JB Råstoffer 2013 (aktiv)	Sojabønner	68,8 mio. kr.	http://www.jyskebank.dk/finansnyt/alternativer/strukturerededeprodukter/strukturerededeprodukter/raavarerelaterede/jbraastoffer2013/319337.asp
Jyske Bank / Carnegie	JB Livestock 2011 (udløb 29. juli 2011 ifølge data fra Nationalbanken)	Livestock	Udløbet	-
Jyske Bank	Guldkorn 09 (udløbet)	Hvede, kansashvede, majs, sojabønner	udløbet	http://www.jyskebank.dk/_jb/commoninc/bin.asp?id=161560&src=folder_jbguldkorn09.pdf
Garanti Invest	KB Råvaremix 2010-2014 (aktiv)	Sojabønner, sukker	125,5 mio. kr.	http://www.garanti-invest.dk/obligationer/vis/5

Bilag 2: Statistik over strukturerede obligationer udbudt af danske finansinstitutioner

Investorer har i august 2011 1,4 mia. kr. investeret i strukturerede obligationer, der er udbudt i Danmark og baserer sig på blandt andet fødevarepriser.[54]

Ifølge tal fra Nationalbanken er der i Danmark 1,9 mia. kroner investeret i strukturerede obligationer, der baserer sig på råvarepriser.[55] Differensen mellem de ovennævnte 1,4 mia. kr. og de 1,9 mia. kr. skyldes, at nogle strukturerede obligationer udelukkende baserer sig på råvarepriser for olie, metaller og mineraler og altså ikke for fødevarer. Disse strukturerede obligationer udgør differensen. Ifølge tal fra Nationalbanken er private husholdninger (lønmodtagere, pensionister, personligt ejede virksomheder, mv.), der står for størsteparten, ca. 70 procent, af disse investeringerne i råvarepriser, svarende til ca. 1,3 mia. kr.

Samme andel, 70 procent, af de 1,4 mia. kr. investeret i strukturerede obligationer, der baserer sig på blandt andet fødevarepriser, giver ca. 1 mia. kr.

Før fødevarekrisen var investeringer i danske strukturerede obligationer baseret på råvarepriser oppe på 6,5 milliarder kroner i oktober 2007. Efter et dyk under fødevarekrisen har prisen igen været stigende siden 2009, dog med et dyk i slutningen af 2010.

Udviklingen i investeringerne i disse obligationer fra 2000-2011 viser, at:

- Fra 2000 til september 2005 er der under 250 mio. kr. investeret i disse produkter
- Fra september til oktober 2005 øges investeringerne fra 243 mio. kr. til 1,6 milliarder kr. Private husholdningers investeringer går fra 29 mio. kr. til over 1 milliard kr. på denne måned.
- Fra maj 2006 til juli 2006 øges investeringerne fra 2,9 til 4,6 milliarder kr. Private husholdningers investeringer går fra 1,4 til 2,1 milliarder kr. på disse to måneder. Udenlandske investeringer fordobles fra 657 mio. kr. til 1,5 milliarder kr. I denne periode åbner Nordea og Jyske Bank for investeringer i strukturerede obligationer (Nordea: 2 stk, Jyske Bank: 1 stk, se bilag 1).
- I oktober 2007 topper investeringerne med over 6,5 milliarder kr. Private husholdninger har på dette tidspunkt 3,2 milliarder kr. investeret, og udenlandske investeringer har 1,9 milliarder kr.
- Fra oktober til november 2007 reduces udenlandske investeringer fra 1,9 til 0,065 milliarder kr (dvs. 65 mio. kr). Private husholdningers investeringer fortsætter med at øges.
- Private husholdningers investeringer holder sig stabilt på ca 3,5 milliarder kr. frem til sommeren 2008, hvorefter investeringerne gradvist reduceres til til 704 mio. kr. i november 2009. Herefter stiger investeringerne gradvist igen fra de private husholdninger.
- Udenlandske investeringer firedobles fra februar til marts 2009 fra 304 mio. kr. til 1,2 milliarder kr. Dette beløb er nogenlunde stabilt frem til november 2010, hvor beløbet reduceres til 67 mio. kr.

Kilde: Danmarks Nationalbank via www.statistikbanken.dk

54 Se tabel 1 i dokumentationsrapporten. Data i tabellen er fra bankernes websites og dialog med bankerne.

55 Ifølge statistik fra Danmarks Nationalbank (juli 2011 via www.statistikbanken.dk)

Bilag 3: Sammenhæng mellem derivat- og spotmarkedet

Forventningerne på derivatmarkedet til prisen på en fødevare kan påvirke fødevareprisen på spotmarkedet. Det skyldes, at fødevare-derivater i sidste ende er afledt af prisen på spotmarkedet og derfor er omsættelig til den pågældende fødevare. Spotmarkedet og derivatmarkedet hænger sammen.[56]

Et eksempel på sammenhængen mellem derivat- og spotmarkedet:

Hvedeprisen på spotmarkedet er 100 i dag.
Person A forventer, at hvedeprisen på spotmarkedet om et år bliver 180.
Person B forventer, at hvedeprisen på spotmarkedet om et år bliver 250.
På derivatmarkedet aftaler person A med person B følgende handel: Om 1 år betaler person B 200 til person A mod, at person A betaler person B den aktuelle pris, som hvede har på spotmarkedet om et år.
Person A forventer at kunne tjene 200-180=20 på handlen.
Person B forventer at kunne tjene 250-200=50 på handlen.

Person B vil maksimalt kunne tabe 200 på handlen. Hvis hvede bliver værdiløst (pris 0) om et år.
Person A har taget en større risiko. Der er jo ingen øvre grænse for hvedeprisen. I værste fald bliver person A ruineret. Hvis hvedeprisen stiger til fx 1000, skal person A betale 1000 til person B mod at få 200 betalt tilbage, dvs. person A taber 800.

Efter et halvt år er prisen på hvede steget til 160. Person A får lyst til at beskytte sig og køber en hvede-futures til den dagsaktuelle pris 160 fra person C. Nu er han sikret. Efter året er omme, vil han modtage 200 fra person B mod at betale B prisen på hvede. Den pris får han ved at sælge sin hvede-future og modtage prisen for på hvede. Dvs. person A vil tjene 200-160=40.

Sådan kan det fortsætte. Person C kan nu også have lyst til at sikre sig mod højere fremtidig pris end han forventede, da han indgik kontrakten med person A. Hvis ingen vil indgå i en handel med person C, eller hvis person A ikke havde fået person C med på handlen, ville de i sidste ende kunne købe hvede på spotmarkedet til den dagsaktuelle pris 160.

På den måde kan handel med hvede-futures øge efterspørgslen på hvede på spotmarkedet. Andre personer end person A, B og C observerer, at hvedeprisen forventes at blive 200 i fremtiden og kan samtidig se, at prisen på spotmarkedet fortsætter med at stige. Disse vil købe, både købe hvede-futures og hvede på spotmarkedet.

[56] Definitioner: På derivatmarkedet handles der med derivater såsom futures, strukturerede obligationer mv. På spotmarkedet handles der med fysiske produkter, såsom hvede, guld, olie, mv.

Bilag 4: Retten til mad som en del af menneskerettighederne

FN's erklæring om menneskerettigheder (1948)

Article 25, 1:
Everyone has the right to a standard of living adequate for the health and well-being of himself and of his family, including food, clothing, housing and medical care and necessary social services, and the right to security in the event of unemployment, sickness, disability, widowhood, old age or other lack of livelihood in circumstances beyond his control.

FN's Konvention om økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder (1966)

Article 11:
1. The States Parties to the present Covenant recognize the right of everyone to an adequate standard of living for himself and his family, including adequate food, clothing and housing, and to the continuous improvement of living conditions. The States Parties will take appropriate steps to ensure the realization of this right, recognizing to this effect the essential importance of international co-operation based on free consent.

2. The States Parties to the present Covenant, recognizing the fundamental right of everyone to be free from hunger, shall take, individually and through international co-operation, the measures, including specific programmes, which are needed:

(a) To improve methods of production, conservation and distribution of food by making full use of technical and scientific knowledge, by disseminating knowledge of the principles of nutrition and by developing or reforming agrarian systems in such a way as to achieve the most efficient development and utilization of natural resources;

(b) Taking into account the problems of both food-importing and food-exporting countries, to ensure an equitable distribution of world food supplies in relation to need.

Bilag 5: Samfundsansvar hos Danske Bank, Jyske Bank og Nordea

Danske Bank

Danske Bank har tilsluttet sig FN's principper for ansvarlig investering (UNPRI) i 2010.
Danske Bank har tilsluttet sig FN's Global Compact i 2007.

I bankens fremskridtsrapport om arbejdet med FN's Global Compact redegøres der for aktiviteter, som har at gøre med hver af de ti principper i Global Compact. I bankens redegørelse for de to principper om menneskerettighederne nævner banken intet om retten til mad. Danske Banks arbejde med ansvarlige investeringer fremhæves som aktivitet, der sikrer, at banken ikke indgår i menneskerettighedskrænkelser. [57]

Jyske Bank

Jyske Bank har tilsluttet sig FN's principper for ansvarlig investering (UNPRI)
Jyske Bank har ikke tilsluttet sig FN's Global Compact.

Ifølge Jyske Banks redegørelse for samfundsansvar i 2010 tager banken "samfundsansvar i forbindelse med investeringer, hvilket indebærer at miljø, sociale forhold og god selskabsledelse (ESG) indgår i investeringsbeslutningerne. Jyske Bank har tilsluttet sig Principles for Responsible Investment (PRI), som er en fælles erklæring om, at tage samfundsansvar i forbindelse med investeringer og efterlevelse af seks centrale principper for ansvarlige investeringer." [58]

Ifølge bankens redegørelse for samfundsansvar i 2010 er det "Jyske Banks vurdering, at der i 2010 er opnået tilfredsstillende resultater af arbejdet med samfundsansvar. Arbejdet forventes at fortsætte i 2011".

Nordea

Nordea har tilsluttet sig FN's principper for ansvarlig investering (UNPRI).
Nordea har tilsluttet sig FN's Global Compact i 2004.

Nordea udgav den seneste rapport om samfundsansvar den 26. maj 2011, hvor fødevarespekulation og retten til mad ikke nævnes. Et uddrag om ansvarlig investering:

"Ved at underskrive FN's principper for ansvarlige investeringer (UNPRI) har vi forpligtet os til at indarbejde miljø, sociale forhold og aktivt ejerskab (environmental, social and governance, ESG) i vores investeringsanalyser og beslutningsproces samt i vores politikker og forretningsgange for ejerskab.

(…)

Siden Nordeas politik for ansvarlige investeringer blev indført i 2007, er alle vores fonde og porteføljer blevet gennemgået to gange om året for at identificere virksomheder, der overtræder internationale normer inden for miljø, menneskerettigheder, arbejdstagerrettigheder og forretningsetik." [59]

[57] http://www.danskebank.com/en-uk/CSR/reporting/Documents/Danske%20Bank%20Group%20COP%202010.pdf
[58] http://www.jyskebank.dk/omjyskebank/profil/samfundsansvar/354099.asp
[59] http://newsroom.nordea.com/da/2011/05/26/nordea-klar-med-rapport-om-samfundsansvar/

Bilag 6: Prisstigninger på fødevarer i lande syd for Sahara

Bilaget fokuserer især på hvede, da de danske banker især udbyder strukturerede obligationer baseret på denne fødevare. Et kort resume:

Især lande i det østlige Afrika, samt Nigeria, importerer hvede, der blandt andet bruges til brød hos bagere og almindelige mennesker.

- Importprisen for hvede steg fra 2006 til 2008 med 100% i Kenya og 50% i Uganda. 2010-prisniveauet er faldet, men stadig markant over prisniveauet for 5 år siden.
- Ifølge eksperter, bagerier og familier i Uganda er brødpriserne steget med 40-60% indenfor de seneste to år, mens indtægterne ikke er steget tilsvarende. Det vil sige, at købekraften er faldet.
- Fattigere familier i Uganda har nu ikke længere råd til brød. Af disse køber familier, som har råd, billigere alternativer, fx rodfrugten kasava.
- Demonstrationer mod stigende fødevare- og benzinpriser finder sted/har indenfor det seneste år fundet sted i flere lande, blandt andet Uganda, Kenya og Mozambique.
- Tørke, inflation og stigende brændstofpriser bidrager til, at fødevarepriserne stiger i det østlige Afrika.

1. Hvilke lande syd for Sahara er stor-importører af hvede?

De 10 største nettoimportører af hvede (sorteret efter 2009-tal) er:[60]

- Efter kvantitet: Nigeria, Etiopien, Tanzania, Kenya, Elfenbenskysten, Senegal, Mauritanien, Uganda, Cameroon, Ghana. Mozambique er nummer 12 i rækken.
- Efter pris: Nigeria, Sudan, Etiopien, Tanzania, Kenya, Uganda, Elfenbenskysten, Senegal, Mozambique, Ghana.

Nedenstående tabel 1 viser en oversigt over udvalgte landes udgifter til hvedeimport.

Tabel 1: Udvalgte landes udgifter til hvedeimport[61]

Land	**2010**	**2009**
Nigeria	4.366.606.400 kr. ($839.732.000)	5.759.442.000 kr. ($1.107.585.000)
Etiopien	1.782.846.000 kr. ($342.855.000)	1.672.418.800 kr. ($321.619.000)
Tanzania	1.518.103.600 kr. ($291.943.000)	1.088.422.400 kr. ($209.312.000)
Kenya	1.190.285.200 kr. ($228.901.000)	932.105.200 kr. ($179.251.000)
Uganda	671.210.800 kr. ($129.079.000)	742.560.000 kr. ($142.800.000)
Mozambique	333.980.400 kr. ($64.227.000)	503.947.600 kr. ($96.913.000)

Udover Etiopien importerer disse lande størstedelen af deres hvedeforbrug. Nedenstående tabel giver en oversigt.

[60] International Trade Centre: http://www.intracen.org/tradstat/. International Trade Centre er en institution nedsat af FN og WTO i fællesskab.

[61] International Trade Centre: http://www.intracen.org/tradstat/

Tabel 2: Udvalgte landes import og produktion af hvede

Land	**Import (2010)**[62]	**Produktion (2010)**[63]
Nigeria	1.437.836 tons	-
Etiopien	1.000.000 tons	3.000.000 tons
Tanzania	1.000.000 tons	95.000 tons
Kenya	854.000 tons	225.000 tons
Uganda	371.000 tons	12.000 (2003-tal fra FAO)
Mozambique	256.000 tons	3.000 tons

Uganda importerer mere end 90% af hveden til landets forbrug ifølge Okaasai Opolot, kommissionær for afgrødeproduktion og -marketing i Landbrugsministeriet.[64]

Ifølge nyhedsartikler producerer Mozambique 5% selv af hvede-forbruget i landet, resten er import.[65] Ligeledes citeres Diamond Lalji, formand for Kenyas Cereal Millers Association, at Kenya importerer ca. to tredjedele af hvedeforbruget i landet.[66] Samme tal referer Reuter til.[67]

Tabel 3: Importeret hvede pr. person i udvalgte lande

Land	**Befolkning (2011-estimat)**[68]	**Hvede pr. person (kg)**
Nigeria	155.215.573	9
Etiopien	91.000.000	11
Tanzania	43.000.000	23
Kenya	41.000.000	21
Uganda	35.000.000	10
Mozambique	23.000.000	11

2. Hvilke lande syd for Sahara oplever prisstigninger på fødevarer?

62 International Trade Centre: http://www.intracen.org/tradstat/

63 Wikipedia refererende til International Grain Council, samt Indexmundi

64 http://www.commercialpressuresonland.org/press/egypt-egypt-start-wheat-farms-northern-uganda

65 http://allafrica.com/stories/201009040228.html

66 http://in2eastafrica.net/kenyan-wheat-millers-want-import-duty-stopped/

67 http://af.reuters.com/article/investingNews/idAFJOE6B80Q320101209

68 CIA World Fact Book

I det følgende fokuseres på Uganda, da DanWatch besøgte landet i juli 2011. Prisstigninger i andre – især øst-afrikanske lande – opridses også uden at afsnittet skal betragtes som dækkende hele Afrika syd for Sahara.

2a. Importdata for lande i Østafrika
Importdata for nogle af de ovennævnte lande - fra International Trade Centre's database - viser, at prisen pr. kg. hvede, majs og ris - som er nogle af de mest importerede fødevarer, er steget markant de seneste fem år:[69]

- Uganda: Importprisen pr. kg. hvede steg med ca. 25% fra 2006 til 2008, og prisen i 2010 er stadig ca. 10% højere end i 2006. Importprisen pr. kg. majs er steget med 150% fra 2006 til 2010. For ris er stigning 25% i samme tidsrum.
- Kenya: Importprisen pr. kg. hvede er steget med 100% fra 2006 til 2008. 2010-prisniveauet er stadig 50% højere end 2006-prisen. For ris er import-prisen pr. kg. i 2010 50% højere end i 2006. Hvad angår majs steg prisen med 25% mellem 2006 og 2008, mens niveauet i 2010 er ca. 10% højere end i 2006.

2b. Bagere og familier i Uganda
Production Manager Havuga Thaddeus, Hot Loaf Bakery: Hot Loaf er Kampalas største kæde af bager-outlets med egen produktion, ca 250 ansatte:

- Brødprisen i Hot Loaf's outlets er steget fra 1200 UGS til 2000 UGS på et år for 0,5 kg. brød. Det er en stigning på 66%. For et kilo brød er prisen steget fra 2500 til 3500 UGS, dvs. med 40%.
- Hvedeprisen er steget 44% siden sidste år. Man ser nu, at små bagerier er nødt til at lukke. Især dem der kun sælger brød og ikke konfekture (kiks, kager), fordi det især er hvedepriser der stiger, og fordi profitmargenen er presset næsten helt ud af produktet. 100% af hveden, som Hot Loaf bruger, er importeret.

Director Amin Gilani, The Bread and Cake Shop: Virksomheden har 55 ansatte fordelt i en fabrik og fire outlets i Kampala:

- Brødpriserne er steget fra 1200 til 1900 UGS for et halvt kg på to år. Det er knap 60%.
- Sukkerpriserne er steget mellem 30-60% de seneste to år (de sælger også kager).
- Ouma Gerald, som er butiksleder i en Bread and Cake Shop i centrum, bekræfter prisstigningen.

Gadesælger Semwanga Goodman, som sælger chapati (pandekagebrød) i Kampalas slum:

- På grund af prisstigningen på hvedemel har han hævet prisen for en chapati fra 300 til 500 UGS, dvs. 60%.

Familier om prisstigninger på hvede og majs:

- Skrædder og mor Lucy, 48 år: Brødpris steget til 3000 UGS, nu har hun ikke længere råd til brød. Posho, en ret baseret på majsmel, er steget fra 1000 til 2500 UGS (150%). Prisen på ris er fordoblet. Prisen på matok, umodne bananer der koges, er 4-doblet (en af bagerne sagde 6-dobling).
- Flyttemand og far Fred Ssekamanje, 48 år: 1kg posho er steget med 100% (1200 til 2400 UGS) på et år. Brød er steget med ca. 50% på et år (fra 2500 til 3800 UGS)
- Mor Mary i slum: Kg-pris for ris steget fra 1600 til 3500 UGS. Kg-pris for sukker steget fra 1500 til 3000 UGS. Siden sidste år.

2c. Prisstigninger i Kenya og Etiopien
Hvedepriserne i Kenya er steget med 50% på under et år fra juli 2010 til april 2011 ifølge online-nyedsmediet Allafrica.[70] Data fra Kenyas Nationale Statistikbureau fra august 2011 viser ifølge CNN, at

[69] International Trade Centre: http://www.intracen.org/tradstat/ . Se også http://allafrica.com/stories/201103280006.html
[70] Allafrica, april 2011: http://allafrica.com/stories/201104070077.html

prisen på majs er steget med 160% på et år. Majs er en væsentlig fødevare for de fleste i landet. Sukkerprisen steg med knap 20% henover sommeren fra juni til august 2011.[71]

I Etiopien er prisen på hvede steget med 64 procent indenfor det seneste år, prisen på majs er fordoblet på et år, mens prisen på fødevarer generelt I landet er steget med 30%.[72] [73] [74]

3. Demonstrationer rettet mod stigende fødevarepriser

I Uganda fandt Walk to Work-demonstrationer sted i april og maj 2011 som protester mod de stigende priser på fødevarer og benzin. Demonstrationerne stoppede efter, at politiet hårdhændet stoppede demonstranter i Kampala med mange arrestationer til følge.[75]

I august strejkede lærerne i Uganda over, at deres lønninger ikke stiger i samme takt som de stigende priser i landet.

I Kenya fandt mad- og benzindemonstrationer sted i juli 2011, der resulterede i sammenstød mellem politi og demonstranter med brug af tåregas og arrestationer til følge.[76]

I september 2010 fandt fødevaredemonstrationer sted i Mozambique. Mindst 13 blev dræbt og hundreder såret.[77]

[71] CNN, august 2011: http://articles.cnn.com/2011-08-11/world/kenya.food.prices_1_food-prices-sugar-prices-maize?_s=PM:WORLD

[72] Verdensbanken (2011): "Food Price Watch", august: http://siteresources.worldbank.org/INTPOVERTY/News%20and%20Events/22982478/Food-Price-Watch-August-2011.htm

[73] Infornation juli, 2011: http://www.information.dk/272745

[74] Afro Addis, maj 2011: http://afroaddis.wordpress.com/2011/05/16/driven-by-food-prices-inflation-up-30-percent-in-ethiopia/

[75] Dokumentation fra interviews i Uganda med demonstrerende, familier til arresterede og journalister der dækkede demonstrationerne, juli 2011. Se også The Economist, maj 2011: http://www.worldandmedia.com/uganda/ugandan-government-wont-budge-on-food-prices-0305.html , Mellemfolkelig Samvirkes medlemsblad, maj 2011: http://www.ms.dk/sw192702.asp , Businessweek, maj 2011: http://www.businessweek.com/news/2011-05-31/ugandan-inflation-accelerates-to-16-as-food-prices-jump.html

[76] BBC, juli 2011: http://www.bbc.co.uk/news/14065847

[77] BBC, september 2010: http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-11198444 , The Observer, september 2010: http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2010/sep/05/mozambique-food-riots-patel

Bilag 7: Danske bankers udbud af fødevare-futures

Bank	Produkt	Fødevarer	Link
Saxo Bank	Online Contracts for bl.a. private kunder	Corn, European Processing Potatoes, European Rapeseed, Feed Wheat, Milling Wheat, Oats, Piglets, Rough Rice, Soybean Meal, Soybean Oil, Soybeans, Wheat	http://www.saxobank.com/en/trading-products/futures/rates-and-conditions/pages/online-futures-contracts.aspx
Saxo Bank	Online Contracts for b.la. private kunder	Cattle (live), E-cattle, Lean Hogs (pork)	http://www.saxobank.com/en/trading-products/futures/rates-and-conditions/pages/online-futures-contracts.aspx
Jyske Bank	Udbyder fødevare-utures til erhvervskunder	Foderhvede, møllehvede, rapsfrø, sojaskrå, majs, maltbyg, kakao, kaffe, juice og sukker	Mail-korrespondance og samtale med Jyske Bank investeringsrådgiver.
Nordea	Udbyder fødevare-futures		Mail-korrespondance med journalist Bjarne Christiansen fra Nordea.
Danske Bank	Udbyder ikke fødevare-futures		Mail-korrespondance med Thomas H. Kjærgaard, der er Head of SRI og Corporate Gover-nance

Bilag 8: Uddrag fra informationsmaterialer om strukturerede obligationer

Uddragene giver eksempler på, hvad der i informationsmaterialerne (brochurer/faktaark og prospekter) bliver anført som faktorer, der påvirker udbud og efterspørgsel på fødevarer. Fodnoterne henviser til informationsmaterialerne, som uddragene er taget fra.

Nordea

Uddrag om forventninger til udbuds og efterspørgsel på fødevarer i Nordeas brochure "MF Bløde Råvarer 2013 – Investeringer med lav risiko i råvarer fra landbrug":[78]

> "I 2010 fortsatte de pæne prisstigninger fra 2009 på råvaremarkederne ovenpå dramatiske fald i 2008. Prisstigningerne kan henføres til øget efterspørgsel fra især Indien og Kina, der er længere fremme i den økonomiske cyklus end de fleste vestlige lande, der kun er på vej ud af den økonomiske krise. Specielt for "bløde råvarer" såsom sukker, hvede, majs, sojabønner, kaffe, kakao og bomuld har pludselige fald i udbuddet været medvirkende til at presse råvarepriserne i vejret i 2010. Disse udbudsfald skyldes, at adskillige råvareproducerende lande har været ofre for naturkatastrofer i form af markbrande, tørke eller oversvømmelser med fejlslagen høst til følge. Da råvarelagerne derfor er forholdsvis lave, vil yderligere fejlslagen høst med stor sandsynlighed presse priserne endnu højere."

Danske Bank

Uddrag om forventninger til udbuds og efterspørgsel på fødevarer i Danske Banks faktaark "Danske Bank Råvarer 2013":[79]

> En investering i råvarer er i vid udstrækning en investering i global vækst, og dermed ikke mindst i et fortsat højt aktivitetsniveau i Asien. Vores prognose er, at den amerikanske økonomi vil se en moderat konjunkturopgang over de kommende år, mens en række asiatiske økonomier - med Kina og Indien i spidsen - vil opleve relativt høj aktivitet. Sidstnævnte forhold er i høj grad positivt for råvarepriserne, da råvare-intensiteten i kinesisk vækst er betydelig.
>
> Den finansielle krise har medført, at investeringer i produktionskapacitet for en række råvarer har ligget underdrejet. Dermed er der pt. et betydeligt efterslæb, for så vidt angår udvidelse eller blot opret- holdelse af udbuddet for en række råvarer.
>
> Kombinationen af øget efterspørgsel og et vigende udbud af råvarer i en række sektorer vil formentligt få lagrene til at falde fremadrettet og dermed bevirke, at markederne strammer til. Dette vil alt andet lige være understøttende for priserne. I denne situation vil fokus formentlig i nogen grad flytte fra holdbarheden af det global opsving til specifikke faktorer af betydning for de enkelte råvarer. Dette kan betyde højere grad af divergens i prisudviklingen inden for råvare-segmentet.

Jyske Bank

Uddrag om forventninger til udbuds og efterspørgsel på fødevarer i Jyske Banks brochure "JB Råstoffer 2013": [80]

> Sojabønner er sammen med hvede og majs en af de tre store afgrøder – og er en af de afgrøder, som påvirkes kraftigst af udviklingen på de nye markeder. Sojabønner
> bruges især i foderblandinger til husdyr. I takt med øget velstand på de nye markeder vil der blive stadig større efterspørgsel efter de fødevarer, som befolkningerne foretrækker. Her står kød højt på listen. Det øger selvfølgelig også efterspørgslen efter foder, herunder soja.
>
> Udbuddet af sojabønner er begrænset, og mængden af sojabønner på lager kan hurtigt komme under pres, også ved mindre ændringer i efterspørgslen eller udbuddet. Selv ved en meget gunstig høst i de kommende sæsoner vil det sandsynligvis fortsat være vanskeligt at levere nok. Det vil få prisen på soja til at stige.

[78] http://www.nordea.dk/sitemod/upload/root/main_dk/privat/raadgivning/opsparing/strukturerede_produkter/Oevrige_obligationer/MF_blode_raavarer_2013_brochure.pdf

[79] http://www.danskebank.dk/da-dk/Privat/Opsparing-og-investering/Investering/Produkter/strukturerede-produkter/Documents/2010/DBRÅVARER2013/Faktaark_Danske_Bank_Råvarer_2013.pdf

[80] http://ipaper.ipapercms.dk/Unit/jyskebank/jyskebankdk/raastoffer/